

ÚJ MAGYAR ZENEMŰVEK

SOKAT HALLHATUNK és olvashatunk mostanában az új magyar zeneművészet világhíréről. Tény és való, hogy művészeink korunk zenéjében a legelső helyen állnak. Ma már túl vagyunk az új zene forrongó korszakán, azon a korszakon, amely Schönberg, a „Groupe de Six“, Stravinsky, Milhaud, Honegger stb. tudatos forradalmiságával fordult szembe a közelmúlt hagyományaival. Igazi Sturm und Drang-korszak volt ez, mikor a zeneszerzés bárkája úgy túl Volt terhelve az új harmóniák, ritmusok, melódiák hatalmasan felgyűlt készletével, hogy nem volt csoda, ha elvesztette egy időre a kormánykereket. A régítől már elszakadt, az új partokat még nem találta meg, így csak hányódott céltalanul a folytonos kísérletezés bizonytalan vizein. De ez a kísérletezés ösztönszerűen is abba az irányba haladt, amely az eszközök összefogásával, a zenei elemeknek a lényegre való leszűrtségével egy újfajta klasszikus stílust akart kiformálni. A gyógyulás a fiatalság szertelenségeiből vagy a zsákutcába vezető terméketlen spekulációkból most már csak attól függött, hogy az eddig nyersen, közvetlenül felvett anyagot miként sikerül új formában műzenévé alakítani.

Egy új világ volt itt a felhalmozott készletben, de egy új világ határok nélkül. Most vált el, hogy kik az igazi alkotók, mert mikor kitombolta magát az anarchikus szellem és új formatörvény megalkotása volt soron, ott hamar lemaradtak a fejlődés útjáról azok, akik minden pozitív érték nélkül csak rombolni tudtak.

Ma már felvethetjük a kérdést, hogy az új zene megindulásánál vezető mesterek, mint pl. Stravinszky, Milhaud, Hindemith — hogy csak a legnevesebbeket említsük — beváltották-e a hozzájuk fűzött reményeket?

A feleletben már benne rejlik az új magyar műzene nagy értékének magyarázata.

Más nemzeteknél a neoklasszikus ideál csak vágy volt az igazi klasszicitás kiegyensúlyozott harmóniája után: igazi beteljesedésről nem beszélhetünk. Ezeknek a forradalmi mestereknek jelentősége az antiromantikus magatartásban és az új tárgyias szellemnek valamiféle egységes esztétikai összefogásában rejlett. De hiányzott alkotásaikból az élményhátter s ezzel együtt a legfontosabb feltétel ahhoz, hogy igazi stílussteremtők legyenek. Így nem csoda, hogy olyan művek, amelyek újszerűségükkel a század elején valóságos szenzációként hatottak, ma már csak mint a korművészet megnyilatkozásai tűnnek fel, minden igazi maradandó érték nélkül. Egy Stravinsky világfias nemzetközisége, amely mind folklorisztikus törekvéseiben, mind újabb „klasszikus“ korszakában mindenkor a „ma“ aktuális stíluskérdések nyomán haladt, nem is lehetett hivatott egy formában és tartalom-ban egyaránt klasszikus eszmény megvalósítására.

Ezt az élményhátteret az új magyar művészet adta a vajúdo európai zenének, midőn egész fejlődését egy reális eszményhez, a nemzeti közösséghez mint összefogó erőhöz kötötte.

Az igazi, ősi magyar népzene századvégi felfedezése és összegyűjtése azonban még magában nem lett volna elég. A Gondviselés különös áldása, hogy éppen nemzeti létünk legsúlyosabb korszakában két olyan mestert adott nekünk, akik nemcsak összegyűjtötték a magyar népzene kincseit, hanem páratlan ihletettséggel és átéltséggel alkotóművészetük alapjává teszik. Innen a nyilegyenes irányba haladó következetességük, az önmagához való hűségük, ahol minden egyes mű láncszeme a fejlődésnek és előzetesen leszűrt eredményekkel organikusan nő ki a faji talajból. Ezek a jellemvonások avatják Bartók és Kodály művészetét minden ízében, külsőségeiben és szellemében egyaránt, valóban klasszikussá. Ezt a szilárd alapot, ezt a maradandó értéket

érezte meg a világ alkotásaikban. Így győzött a szellem terén a nagy nyugati nemzetekkel szemben a kis Magyarország. Nagy megpróbáltatásából, igazi élményből folyó harcaiból és küzdelmeiből a zene terén örök értékű alkotások fakadtak. Két nagy mestere, aki újra megtanította hinni nemzetüket egy jobb jövőben, minden újabb alkotásával csak még jobban megerősíti és biztosítja fölényét korunk külföldi mestereivel szemben.

Természetes, hogy két ilyen üstökös a magyar zene egén, mely valósággal a semmiből teremti meg a világhódító, igazi magyar zeneművészetet, homályba borítja a körülötte keringő csillagokat; a fiatalabb magyar zeneszerző-nemzedéket. Hatalmas egyéniségük befolyása alól nehezen függetlenítheti magát ez a nemzedék, amely legnagyobbbrészt a tanítványok és azonos eszmények követőinek táborából kerül ki. Méltán lehetett bizonyos aggódással tekinteni a jövő elé. Vájjon mit hoz ez a jövendő? Lesznek-e utódok, akik folytatják a nagy üttörőmesterek munkáját, azt a sok munkát, ami még a magyar zenekultúra izmosításában, továbbépítésében rájuk vár? A fővárosi hangversenyműsorok, ahol alig látunk magyar neveket, csak megerősíteni látszottak azt az általában elterjedt, sőt hivatalosan is leszögeezett nézetet, hogy valóban „sivár“ a helyzet ezen a téren: hiányzik a pótlás.

Annál nagyobb elégtétel volt az új magyar zeneszerzők számára az a három hangverseny, — egy zenekari és két kamarazenehangverseny — amelynek megrendezését a kultuszminiszter kezdeményezése és támogatása tette lehetővé.

„Új magyar zeneművek hete“ címen az idén, májusban hangzottak el ezek az „állami“ bemutatók, mindmegannyi bizonyítékai annak, hogy nem a tehetség, hanem a mostoha viszonyok, az érdeklődés és anyagi eszközök hiánya keltette azt a látszatot, mintha a magyar zeneélet vérkeringése a pangás állapotába került volna. Ilyenkor látni, milyen nagy jelentősége van annak, ha a magyar kultúra legfőbb öre indítja meg a harcot a magyar zeneszerzők érvényesüléséért. Ott fenn belátták, hogy ha megszűnik a nagyszerűen megindult fejlődésben a folytonosság, egypár évtized a magyar zenekultúrában és odajutunk, ahol voltunk: a múlt-századvégi, magyar szempontból valóban sivár állapotokhoz.

Most, hogy 14 magyar szerző műve került bemutatásra, nem kell már félnünk ettől a visszaeséstől. Kodály Zoltán évtizedes pedagógiai működésének részbeni aratása volt ez, hiszen a szereplő szerzők javarésze az ő tanítványai voltak. A legkiválóbbak: Bárdos Lajos, Ádám Jenő, Viski János, Farkas Ferenc már „hors concours“ állnak. Sokoldalú és sikerekben gazdag működésükkel ők már a beérkezettek közé számíthatók. Bárdos Lajos és Ádám Jenő különösen a magyar kórusirodalom és kultúra fejlesztésében, a magyar népdalmozgalom kiterjesztésében egyenes folytatói mesterük nagy művének: az általános zeneélet magyarosításának. Hozzájuk sorakozik Veress Sándor, aki eddig inkább külföldön aratta zeneszerzői babérait s itthon mint kitűnő néprajztudós volt ismeretes. Most az új magyar zeneművek hetében egyszerre mint alkotóművész is az első sorba lépett. A zenekari estén elhangzott hegedűversenye volt e hangversenyek nagy élménye. A kifejezés ereje és őszintesége, a formálás kierielt művészete és virtuozitása a két tételes művet egészen eredeti színekkel itatják át és a jelenkor egyik legkiválóbb ilyenfajta szerzeményévé avatják.

Veress Sándorhoz hasonlóan, a többi fiatal szerző sem újonc a maga szakmájában. Mindegyik feltűnt már egy-egy ‘tehetséges alkotással, de alkalom hiányában hosszú évek teltek el anélkül, hogy a nyilvánosság előtt szóhoz juthattak volna. Most, hogy sorozatban hallhattuk eddig némaságra kárhoztatott műveiket, valóban meglepő volt a termés gazdagsága. Különösen feltűnt, hogy ez az új gárda mekkora európai látókörrrel és sokoldalú képzett-

séggel szolgálja már a magyar zenekultúra ügyét. Legtöbbjük külföldi magyar kollégiumok tagjai, a Klebelsberg-korszak nagyszerű lendületének hordozói és igazolói, akik most mutatják be a nagy magvetés eredményeit.

A zenekari est első száma volt a nagyon tehetséges Pongrácz Zoltán háromtételes szimfóniája. A klasszikus szimfóniaformát három tételben sűriti össze, hogy az egyes tételekben érvényesülő epikai, lírai, drámai hangulatok ellentétét intenzívebbé tegye. Az első, epikai jellegű tételben a harmónia, a második, lírai tételben a dallam, a harmadik, drámai mozgalmasságú részben a ritmus uralkodik. Szerző bebizonyította, hogy nemcsak az elgondolásban, hanem a kivitelben is érdeklődést tud kelteni. A mű kitűnő hangszerelése, pompás ritmikus energiája, világos, bár arányokban még nem egészen kiegyenlített formálása a legszebb reményeket kelti.

Gárdonyi Zoltán a fiatal zeneszerzőnemzedék értékes egyénisége. Kodály és Hindemith iskolájában izmosította tehetségét. Emellett nagyműveltségű muzsikusként, aki Berlinben zenetudományi doktorátust is szerzett. Komponáló stílusa technikai biztonságával és alaposágával távol áll minden kísérletező, eredetieskedő törekvéstől. De amit akar, azt tökéletesen megvalósítja. Természetes, jólhangzó, széles körökben népszerűsíthető zenét ír, amit ez a most bemutatott Klarinétkoncertje is bizonyít. Itt közel jut a XVIII. század kifinomodott társasági zenéjéhez, ahhoz a legnemesebb értelemben vett szórakoztató stílushoz, amely őt mind formai, mind technikai szempontból válogatott ízlésre és szilárd alapokon nyugvó művészi hitvallásra sarkalja.

Ádám Jenő „Lacrima sonata“-nak nevezi három, zenekari kísérettel írt dalát. Fiatalabbkori szerzeménye, amely még egészen a romantika légkörében fogant. A búskomor szövegek (Balogh István, Boross Sándor és Ady Endre versei) hangulati tartalmát Wagner és Strauss nyomdokain haladó, érzelmi túláradásában és kifejezésében rendkívül hatásos, nagyszabású zenekar hozza kifejezésre, míg az énekszólam — ugyancsak a romantikus elvnek megfelelően — inkább deklamáló jellegű.

Vécsey Jenő igen kulturált muzsikusként. Hat rövid, szinte aforisztikus jellegű tételből álló zenekari suite-je a gyors-lassú ellentéthatás elvén épül fel. Az egész mű jelleme erősen impresszionisztikus, amelynek dús színeibe itt-ott magyaros elemek is vegyülnek.

A zenekari est sikerében nagy része volt az érdemekben gazdag, lelkes fiatal karmesternek; Ferencsik Jánosnak és kitűnő együttesének, a székesfővárosi zenekarnak. Gondos munkájukkal és ügybuzgóságukkal szép példáját adták annak, hogy egy magyar zenekarnak mindenkor elsőrangú kötelessége a hazai szerzők támogatása. S ilyen siker után remélhetjük, hogy fiiharmonikusaink sem fognak ezentúl elzárkózni hasonló bemutatásoktól.

Még két kamarazenehangverseny adott alkalmat arra, hogy a fiatal szerzők idevonatkozó kéziratok műveiket végre nyilvánosság elé vihessék. A Végh-vonósnégyes (Végh, Zöldy, Janzer, Szabó) kitűnő előadásában alkalmunk volt az eddig csak papíron meglévő művek hangzásbeli, technikai értékeit vagy hiányait ellenőrizni. Az első est műsorát teljesen a mai klasszikus irányzat kedvelt formája, a vonósnégyes foglalta le. Különösen jól hangzott a sokoldalú, finom kultúrájú Horusitzky Zoltán szigorú klasszikus szabályok szerint felépített vonósnégyese. Hajdú Mihályé inkább divertimento jellegű, közelebb áll a XVIII. századi vonóstételek könnyed, változatos ritmikájú jelleméhez. Szervánszky Endre vonósnégyese a tehetséges szerző őszinte Bartók-rajongását tükrözteti vissza.

A második kamarazene-estén különféle kamaraművek hangzottak el. Bándó Gyula hegedűre és zongorára írt szonátája, Kenessey Jenő fuvola—viola—hárfa trioszonátája, Tóth Dénes vonóshatosa, Ottó Ferenc zongoratriója és Ország Tivadar zongoranégyese mind komoly készületségről, szín-

érzékről és formáló készségről tanúskodtak. Látszott, hogy közülük többen már színpadi művekben is kipróbálták erejüket.

Általában érdekes megfigyelni, hogy a javarészt már a 30-as és 40-es éveket taposó szerzők egy kiérett, öntudatosabb, egyénibb stílusra törekszenek, amely nem akar mindenáron „népi“ jellegű lenni. Ha használnak is népi témákat, mérsékelten teszik és nagyon vigyáznak arra, hogy ne tévedjenek az üres formalisztikus foklorizmus, vagy a pusztán Bartók—Kodály utánzatok zsákutcájába. Sokkal magasabbra kell értékelnünk azt a szerzőt, aki őszinte, hű önmagához és tisztában van a képességeivel, mint azt, akinek számára a magyar sajtóságok csak külső cifraságot, üres formák alkalmazását jelentik.

Ezek a bemutató hangversenyek joggal felkeltették bennünk a reményt, hogy a fiatal magyar szerzők jó úton járnak és ha a kezdet nehézségeiben mind a hivatalos körök, mind a közönség és sajtó részéről ezentúl is részesülnek abban a támogatásban, amely szükséges ahhoz, hogy élni és dolgozni tudjanak, nem kell féltenuk a magyar zenekultúra jövőjét.

PRAHÁCS MARGIT